

UN SECOL ȘI JUMĂTATE DE LA APARIȚIA PRIMULUI STUDIU ASUPRA FLOREI TRANSILVANIEI

G. Răcz, Carolina Lázár-Szini

În anul 1816 apare la Viena prima floră descriptivă a Transilvaniei. Autorul lucrării este medicul *Johann Christian Gottlob Baumgarten* (1765—1841), stabilit la Sighișoara, care și-a dedicat toată viața „științei amabile”. Apariția lucrării marchează începutul studiului științific al florei acestei părți a țării noastre (7).

Lucrarea intitulată „Enumeratio stirpium in Magno Principatu Transilvaniae” a apărut în trei volume, însumând 1167 pagini și cuprinde plantele cu flori, prezentate în lumina sistemului linnean. Al patrulea volum, postum, privind plantele criptogame, a fost redactat de *M. Fuss* și tipărit în anul 1846 la Sibiu.

Flora lui *Baumgarten* se bazează pe călătoriile botanice, efectuate timp de aproape două decenii prin diferite părți ale Transilvaniei. Observațiile sale au fost confruntate apoi cu materialele de ierbar și cu publicațiile botanice din Viena, unde de fapt s-a și născut manuscrisul lucrării.

Opera lui *Baumgarten* — și azi o sursă fundamentală în studiile floristice transilvănene — la vremea sa a adus o serie de contribuții valoroase, ca: 1. descoperirea, respectiv descrierea unor noi specii de plante; 2. citarea răspîndirii, la o bună parte a speciilor, cu indicarea localităților din Transilvania, în care le-a găsit; 3. culegerea denumirii populare; 4. aluzii la utilizări medicale. Vom încerca să prezentăm sumar fiecare din aceste contribuții.

1. Plante noi descoperite de *Baumgarten* în Transilvania.

Nomenclatura botanică oficială de azi (11) păstrează următoarele numiri de plante, descoperite și descrise pentru prima dată în această operă a lui *Baumgarten*:

Numele plantei	Familia	Răspîndirea
<i>Cerastium fontanum</i> Baumg.	Caryophyllaceae	Europa, America de Nord
<i>Silene Lerchenfeldiana</i> Baumg.	Caryophyllaceae	R. S. România, Balcani
<i>Alyssum repens</i> Baumg.	Cruciferae	Centr. de răspîndire în R. S. România
<i>Hesperis nivea</i> Baumg.	Cruciferae	Endemică în Carpați
<i>Lathyrus Hallersteinii</i> Baumg.	Leguminosae	R. S. România, R.F.S. Iugosl.
<i>Heracleum palmatum</i> Baumg.	Umbelliferae	Endemică în Carpații S-E.
<i>Melampyrum saxosum</i> Baumg.	Scrophulariaceae	End. în R. S. România
<i>Rhinanthus alpinus</i> Baumg.	Scrophulariaceae	Europa Centrală, Balcani
<i>Veronica Jacquini</i> Baumg.	Scrophulariaceae	Centr. de răsp. în R. S. România
<i>Soldanella pusilla</i> Baumg.	Primulaceae	Carpații de S-E, Balcanii de E, Alpi, Apenini
<i>Orobanche lutea</i> Baumg.	Orobanchaceae	R. S. România limita nord- vestică a răspînd.
<i>Swertia punctata</i> Baumg.	Gentianaceae	Carpații de S. și V., Balcani, Caucaz
<i>Carduus glaucus</i> Baumg.	Compositae	Carpați, Alpii de E.

ENUMERATIO
S T I R P I U M

IN
MAGNO PRINCIPATU
TRANSILVANIAE

EXAEPRIMI
INDIGENARUM
IN USUM
NOSTRATUM BOTANOPHILOBUM

COELECTA
1828
ORDINEM SEXUALI-NATURALEM
CONSERVATA

AUCTORE
IOHANNES CHRISTIANO GOTTLIEB BAUMGARTEN

PRIN. ET REG. SOCIET. AGR. LITH. SOCIET. BOTAN.

TOMUS SECUNDUS
CLASSE X-XVII. FRAGRANTISSIMARUM SPECIES.

VINDOBONAE
IN LIBRARIA CAESARIAE
1816.

Coperta operei lui Baumgarten

Alături de acestea, aproape 50 de specii de plante au mai fost descoperite de același autor, dar ele au fost inserate ulterior, în alte genuri, respectiv poartă azi alte denumiri științifice în nomenclatura botanică. *Baumgarten* a creat genul *Telekia* Baumg., denumit astfel de el în cinstea lui Samuel Teleki, vestitul bibliofil, fondatorul bibliotecii din Tirgu-Mureș, care-i poartă numele. *Telekia speciosa* (Schreib) Baumg. — cunoscută plantă decorativă — a fost descrisă încă în anul 1766. Ea este răspândită în flora spontană din Alpii de SE, Balcani, Caucaz și Asia Mică și este caracteristică și Carpaților noștri. În ultimii ani a fost studiată și din punct de vedere fitochimic, izolându-se compuși de interes terapeutic. Specia *Banffya petraea* a lui Baumgarten, endemică Carpaților noștri, poartă azi numele de *Gypsophila petraea* (Baumg.) Rechb.

2. *Regiunile explorate de Baumgarten* ating aproape toate părțile Transilvaniei. Cu o deosebită atenție a studiat zonele muntoase, subalpine și alpine. Pentru o serie de localități, datele cuprinse în această lucrare marchează primele observații floristice. Regiunea Mureș-Autonomă Maghiară este bine reprezentată în această lucrare. Imprejurimile orașului Tirgu-Mureș sînt citate în legătura cu mai multe plante, iar datele referitoare la flora raionului Ciuc au fost fructificate de un colectiv al institutului nostru în cercetări geobotanice.

3. Denumirea în limba latină a plantelor este completată cu numirile în limbile engleză, franceză, germană, iar în multe cazuri și în maghiară, italiană și română. Ne vom opri asupra acestora din urmă. Comparîndu-le cu nomenclatura lui *Benkő* din 1783 (1), și cu tabelul lui *Sigerus* din 1791 (8), ultimul cuprinzînd numai plantele medicinale, putem observa deosebiri între numirile culese de *Baumgarten* și cele care i-au stat la dispoziție din sursele docte. De ex. specia *Verbascum thapsus*, numită de *Benkő* „luminare” sau „coada vacii”, de *Sigerus* „kurda vacii”, apare la *Baumgarten* și sub numele de „coarda lupului”; specia *Hyoscyamus niger*, numită de ambii autori „măselar”, apare la *Baumgarten* sub numele de „sunătoare”. Acest caracter al limbajului botanic românesc ne permite să afirmăm că aceste denumiri din opera lui *Baumgarten* se bazează în bună parte pe culegeri personale. În majoritatea cazurilor denumirea populară apare la specii, o dată cu indicarea localității unde le-a găsit. Totuși există și exemple care pledează pentru influențe livrești. Astfel, de pildă, denumirea „brînca ursului din Austria” este creată din numele popular, adăugîndu-se epitetul prin traducere din limba latină (este vorba de specia *Heracleum austriacum*). Denumirile populare românești de plante, întrebuintate în opera lui *Baumgarten*, sînt un adaos prețios la cele relatate în vocabularele și dicționarele din secolele XVII și XVIII (3) și ar merita să formeze obiectul unui studiu separat.

4. În opera lui *Baumgarten* nu găsim indicații privind utilizarea plantelor. Singura posibilitate de a căuta date referitoare la eventuale folosiri în scopuri medicinale este urmărirea denumirilor populare locale, care în caz, dacă nu reprezintă traduceri din alte limbi, ne pot da indicații în această privință. Astfel *Parietaria officinalis* este socotită de medicina populară românească ca avînd proprietăți antidiareice, *Sanguisorba officinalis* și *Geranium sanguineum*, proprietăți hemostatice, *Ranunculus flammula* ar fi utilă în herpes, *Chondrilla muralis* în tratamentul rănilor, etc.

Lucrarea lui *Baumgarten* este nu numai o operă caracteristică epocii sale — a luminismului medical —, dar înseamnă în ciuda celor 150 de ani trecuți de la apariție, un prețios izvor floristic, fitogeografic, lingvistic, cu unele date de interes fitoterapeutic.

Sosit în redacție: 21. ianuarie 1967.

Bibliografie

1. BENKŐ J.: *Nomina vegetabilium*, Magyar Könyvház, Pozsony (1783);
2. BOLOGA V.: *Forschungen zur Volks- und Landeskunde*, Acad. R. S. România (1964), 7, 2, 47;
3. BORZA A.: *Cercet. de lingv. an. III.* (1958), 199;
4. BOTNARIUC N.: *Din istoria biologiei generale*. Ed. Științ. București (1961);
5. FRONIUS FR.: *Archiv des Vereins für Siebenbürgische Landeskunde*, (1873), 9, XI, 2, 143;
6. IZSÁK S.: *Din trecutul legăturilor medicale româno-maghiare*, Ed. Med. București (1956);
7. SĂVULESCU TR.: *Cuvînt înainte la Flora R. S. România*, Ed. Acad. București (1952), vol. I.;
8. SIGERUS P.: *Siebenbürgische Quartalschrift* (1791), II;
9. SIMONKAI L.: *Enumeratio florae Transilvaniae vesiculosae critica* (1886), Budapesta;
10. POPA M.: *Neuer Weg.* (1966), 5237;
11. *Flora R. S. România*, Ed. Acad. Buc. (1952—65), vol. 1—10.